

SAMUEL DEPRAZ¹

CZY POWSTANIE MIĘDZYNARODOWA DEFINICJA OBSZARU WIEJSKIEGO W EUROPIE?

Abstrakt. Teoretyczna definicja obszarów wiejskich stanowi klasyczny temat studiów akademickich w dziedzinie geografii. Pojawia się jednak również jako coraz bardziej potrzebne narzędzie przy ocenie polityki i rozwoju obszarów wiejskich na szczeblu krajowym i europejskim. Zadaniem niniejszej pracy jest dokonanie przeglądu porównawczego najnowszych oficjalnych definicji obszaru wiejskiego stosowanych w ponad trzydziestu krajach europejskich w celu przypomnienia najważniejszych podziałów i kryteriów stosowania, jak również wynikających z tego różnych typologii. Pomijając samo teoretyczne ćwiczenie, wydaje się, że pewna międzynarodowa zbieżność zaczyna stopniowo pojawiać się w Europie w związku z wymogami wspólnotowego zagospodarowania przestrzennego, definicja stopniowa, regionalna, wieloskalowa i funkcjonalna wsi europejskiej.

Słowa kluczowe: Europa, statystyki, klasyfikacje, obszary wiejskie, zagospodarowanie obszarów wiejskich

WPROWADZENIE

Definicja tego, co wiejskie – podobnie zresztą jak i tego, co miejskie – jest jednym z ulubionych rozważań akademickich studiów geograficznych od prawie pół wieku, lecz stanowi również poważną pułapkę epistemologiczną. O wiele łatwiej jest bowiem opisać obszar wiejski, niż go zdefiniować. Mówi się chętnie o „wiejskich obszarach rolniczych”, „obszarach podmiejskich”, „głębokiej wsi” czy innych kategoriach dystynktywnych wsi, jak gdyby monograficzny opis licznych cech szczególnych uzasadniał a posteriori przyjęcie terminu intuicyjnego. Powstaje wrażenie, że suma wszystkich opisów rozmaitych kontekstów wiejskości wystarcza jako podstawa wspólnej wiedzy.

Jednakże każde państwo mogło z biegiem czasu stworzyć własną definicję obszaru wiejskiego, często w odpowiedzi na szczególny kontekst polityczny, ad-

¹ Autor jest wykładowcą Uniwersytetu Jean Moulin – Lyon III.

ministracyjny i społeczny, rzadko kiedy podobny do sytuacji w innym państwie. Ta trudność definicji jest nie do pokonania, jeśli zamierza się przyjąć perspektywę porównawczą. Budowa wspólnej Europy stwarza coraz wyraźniejszą potrzebę precyzyjnego określenia obszaru wiejskiego na naszym kontynencie. Europejskie programy rozwoju obszarów wiejskich są coraz liczniejsze, upowszechnia się inicjatywa LEADER, a Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) istnieje od 1 stycznia 2007 roku, co świadczy o reorganizacji wspólnej polityki rolnej, której drugi filar wspiera rozwój obszarów wiejskich.

Każde państwo zmienia więc politykę, kierując ją w stronę endogennego rozwoju terenów wiejskich, wspierając nasilające się inicjatywy i powstawanie terenów realizacji projektów. Wszędzie odczuwa się potrzebę precyzyjnego i wspólnego pojęcia obszaru wiejskiego, który jako część terytorium europejskiego pozostaje wprawdzie zazwyczaj w mniejszości, jeśli chodzi o zamieszkującą go populację (jedna czwarta UE po rozszerzeniu), lecz przeważa pod względem powierzchni (90% terytorium UE)².

W niniejszych rozważaniach wyjdziemy od istniejących definicji w celu przeprowadzenia ich krytycznej analizy pod względem statystycznym (przyjęte kryteria, wartości określające obszar wiejski etc.), lecz również socjologicznym: co oznaczają przyjęte definicje dla obszarów, które określają, jaki jest ich zasięg geograficzny? Celem jest przeprowadzenie przeglądu porównawczego o wartości metatekstualnej, który pośrednio ukazałby kulturową i społeczną geografie wyobrażenia tego, co wiejskie w Europie.

Zadaniem przeprowadzonej analizy jest wyodrębnienie „najmniejszego wspólnego mianownika” z definicji istniejących w poszczególnych krajach Europy w celu ukazania cech wspólnej definicji. Analiza musi również pozwolić na prześledzenie ewolucji całości metod definiowania pojęcia obszaru wiejskiego w Europie by ukazać, na jakie wyobrażenie ukierunkowane są bieżące projekty działań, dotyczących wsi.

OFICJALNE NARODOWE DEFINICJE OBSZARU WIEJSKIEGO

Nasza analiza opiera się na szczegółowej lekturze oficjalnych definicji obszaru wiejskiego zaproponowanych przez 35 krajów Europy: definicji stworzonych przez instytucje statystyczne, instytucje państwowe i administracje publiczne. Istnieją bowiem różne, czasem występujące jednocześnie podejścia do pojęcia obszaru wiejskiego. Niektóre z nich mają charakter „prawny”, inne nie. Równoległe występowanie różnych definicji świadczy czasem o trwającej ewolucji w pojmowaniu obszaru wiejskiego. Przykładem są tu Węgry, gdzie obok oficjalnej definicji „gmin wiejskich” i „gmin miejskich”, opartej na kryteriach admini-

² Dane liczbowe ustalone przez Komisję Europejską (2005), *Update to the Impact Assessment Report n°SEC(2004)931*: „Evaluation prolongée d'impact accompagnant la proposition de règlement du Conseil relatif au soutien au développement rural par le FEADER” (Ocena rozszerzonego wpływu dołączona do rozporządzenia Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW), dokument n°SEC(2005)914, Bruksela.

stracyjnych, powstała w 1999 roku inna definicja oparta na gęstości zaludnienia, która nie ma jednak jeszcze charakteru oficjalnego i znajduje zastosowanie głównie przy gospodarowaniu terytorium i rozwoju wsi.

Poziom analizy obszaru wiejskiego: zasada przescalowania

Od samego początku wszystkie definicje napotykają ten sam problem: na jakim poziomie zdefiniować obszar wiejski? Najczęściej jednostką pomiaru jest najmniejsza możliwa jednostka pobierająca podatki. Różne opcje przyjmowane w poszczególnych krajach zależą głównie od ich struktury zaludnienia i cech podstawowego podziału administracyjnego (tabela 1). Nasuwa się jednak podejrzenie, że podstawowe pytanie nie zostało tu postawione – pytanie o to, czy rozważania na podstawie tych cech są trafne.

TABELA 1. Jednostki terytorialne, do których stosują się europejskie definicje obszaru wiejskiego

Wybrany rodzaj podziału/ów, których dotyczy definicja	Częstotliwość ^a [%]
Jednostka administracyjna na poziomie gminy	57 dostosowanie do podziału administracyjnego (93% przypadków) wynik niedostosowany (7% przypadków)
Jednostka administracyjna mniejsza niż gmina	29
Jednostka administracyjna międzygminna lub regionalna	23
Podstawowe grupy morfologiczne (o charakterze nieadministracyjnym)	20
Zasada przescalowania (kombinacja skal)	27

^a Całkowita suma przekracza 100% ze względu na możliwe kombinacje skali.

Źródło: Badania autora.

We wszystkich przypadkach przyjęcie bardzo precyzyjnej jednostki lokalnej jest niewątpliwie wynikiem troski o szczegółowość ze strony statystyków lub świadczy o szczególnych cechach zaludnienia. Odnosi się to zwłaszcza do Skandynawii, gdzie jednostką uwzględnianą przy obliczeniach jest miejscowość definiowana jako morfologiczne skupisko adresów liczące co najmniej 50 mieszkańców, bez odniesienia do podziału administracyjnego. Tak definiowany obszar wiejski przypomina swoją strukturą ser gruyere poprzątykany konkretnie określonymi jednostkami miejskimi.

Pomijając troskę o dokładność statystyczną czy też wyjątkowe cechy regionalne, nasuwa się pytanie, czy podobny wybór nie świadczy o dość konserwatywnym podejściu do obszaru wiejskiego, które implicite przyjmuje lokalną społeczność, osadę lub wioskę jako właściwą miarę wsi. Wspierają to wyobrażenia o życiu wiejskim, gdzie lokalna gospodarka jest względnie niezależna, a sieci wymiany ograniczone zarówno pod względem ilości, jak i odległości.

Podejście to nie jest oczywiście zupełnie pozbawione podstaw i w niektórych regionach Europy prawdopodobnie można by znaleźć jeszcze dla niego uzasadnienie. Wydaje się jednak, że aby lepiej oddać zachodzące zmiany, pojęcie wsi musi odnosić się również do funkcjonowania bardziej globalnego, gdzie każda wspólnota lokalna silnie współdziała ze środowiskiem niekoniecznie wiejskim.

Funkcjonowanie dwóch miejscowości o charakterze wiejskim będzie różniło się, jeśli jedna z nich będzie znajdować się w pobliżu aglomeracji miejskiej, druga zaś będzie oddalona.

Należy więc raczej wziąć pod uwagę system stosunków między miejscowościami niż sytuację samych miejscowości. Coraz więcej definicji uwzględnia migracje wahadłowe i liczbę miejsc pracy w danej miejscowości jako środki do wyrażenia w statystykach lokalnych stosunków funkcjonalnych między gminami czy nawet międzyregionalnym. Skupisko miejsc pracy przyciąga zawsze sąsiadujące populacje, a liczba osób podróżujących wahadłowo wyraża bezpośrednio wzajemne zależności przestrzenne pomiędzy jednostkami podatkowymi. Statystyki dotyczące zatrudnienia nie zawsze są jednak oczywiste i ulegają szybkim zmianom, ponadto mogą być zafalszowane.

Inne rozwiązanie polega na zastosowaniu zasady przeskalowania (*le principe de l'emboîtement scalaire*). Termin ten oznacza metodę polegającą na prowadzeniu analizy obszaru wiejskiego w dwóch fazach i przy użyciu dwóch różnych skal (na dwóch różnych poziomach).

Faza pierwsza polega na zaklasyfikowaniu podstawowych jednostek zaludnienia do dwóch lub więcej kategorii obszarów wiejskich na podstawie prostego kryterium statystycznego. Druga faza z kolei polega na przejściu na wyższy szczebel podziału administracyjnego, co jest działaniem zwiększającym skalę, i ponownym rozdzieleniu poprzednich jednostek w nowych kategoriach obszaru wiejskiego, tym razem o charakterze regionalnym. W ten sposób oznaczane są „strefy z przewagą terenów wiejskich”, „regiony słabo zurbanizowane” i inne, w zależności od proporcji podstawowych jednostek wiejskich i miejskich tworzących całość w danym regionie, od tego, czy istnieją tam wielkie metropolie i/lub czy sąsiadują ze sobą jednostki wiejskie i miejskie. Większa skala pozwala „wygładzić” nierówności występujące w skali lokalnej poprzez nadanie jednostce terytorialnej cech całości.

Przeskalowanie pozwala więc ponownie umieścić jednostki lokalne w kontekście regionalnym i dostrzec w ten sposób elementy wiejskie w regionie zdominowanym przez obszary miejskie, i na odwrót – dostrzec miasta w obszarach wiejskich.

Zasada przeskalowania pojawia się dziś w nieco ponad jednej czwartej (27%) definicji europejskich i wydaje się wpływać na wszystkie nowe definicje powstające od około dwudziestu lat. Dynamiczne łączenie skal pojawia się w oficjalnej definicji niemieckiej, austriackiej, francuskiej, luksemburskiej, holenderskiej, szwajcarskiej oraz w nowo stworzonych definicjach słoweńskiej i węgierskiej.

Zasada ta komplikuje obliczenia dotyczące obszarów wiejskich, lecz jej rekonstrukcja kartograficzna jest bardziej precyzyjna. Wynikają z niej pojęcia związane z ciągłością przestrzenną – „strefy” czy „regiony” wyrażające rozprzestrzenianie się lokalnych systemów stosunków miasto–wieś. Liczy się nie tyle rozróżnienie pomiędzy obszarem wiejskim a miejskim na terenie każdej gminy, lecz ich przynależność do całości, jaką tworzy region. W związku z tym zastosowanie definicji wiejskości rozszerza się.

Bardziej trafne jest więc dziś określenie regiony wiejskie niż gminy wiejskie. W ten sposób pojęcie „wiejskości” wychodzi z ram lokalnego podziału administracyjnego i staje się kategorią analizy i zagospodarowania przestrzennego. Kryje się za tym nowa, głębsza prawidłowość: nie chodzi już o dystrybucję pomocy państwa na poziom lokalny, lecz o pobudzanie globalnego i zrównoważonego rozwoju poszczególnych terytoriów.

Kryteria definicji: potwierdzenie znaczenia kryterium gęstości zaludnienia

Wydaje się, że wystarczająco skrytykowano już podejście do obszarów wiejskich opierające się wyłącznie na ich funkcji rolniczej. Wielofunkcyjność zakorzeniła się bardzo głęboko na wsi w Europie Zachodniej, a geografia wsi od dawna wystrzega się jakiegokolwiek mieszania pojęć „wiejski” i „rolniczy”. Nawet bardziej na wschód Europy, gdzie wskaźnik osób zajmujących się rolnictwem jest wysoki – wciąż przekracza 50% w południowo-wschodniej Polsce czy w niektórych rumuńskich judet (okręgach) – gdyby stosować wspomniane kryterium rolnicze, pominęłoby się znaczną część przemian, jakim ulega wieś, ewoluując w kierunku funkcji niezwiązanych z rolnictwem.

Przyjęcie a priori wspomnianego kryterium definiowania oznaczałoby również pomylenie dwóch następujących po sobie etapów definiowania i opisu obszaru wiejskiego. Należy bowiem zachować użycie kryterium rolniczego wraz ze związanymi z nim pojęciami (np. wskaźnik osób zajmujących się rolnictwem, użytkowane grunty rolne) do późniejszego etapu analizy obszarów wiejskich. Jest to jedno z kryteriów typologicznych, użyteczne przy określaniu różnorodności obszarów wiejskich, ale nie definicja przypisana tym obszarom.

Geografia odeszła już od stosowania kryterium rolniczości, lecz fakt, iż nastąpiło to stosunkowo niedawno, tłumaczy, że pewna liczba oficjalnych określeń (minimum 18%) wciąż posługuje się kryterium rolnictwa w definicji obszarów wiejskich. Dowodzi to, że wachlarz wyobrażeń ciążyących na obszarach wiejskich jest szeroki (tabela 2).

TABELA 2. Częstotliwość kryteriów służących do rozróżnienia obszaru wiejskiego od miejskiego.

Kryterium rozróżnienia między obszarem wiejskim a miejskim	Częstotliwość ^a [%]
1. Próg populacji (skupionej lub nie) na jednostkę rozliczeniową	73
2. Gęstość populacji na jednostkę rozliczeniową	39
3. Kryterium aglomeracji, ciągłości między jednostkami rozliczeniowymi	34
4. Funkcje miejskie (usługi, przemysł, administracja, wyposażenie)	27
5. Koncentracja miejsc pracy i / lub migracje wahadłowe	20
6. Liczba lub wskaźnik zawodów nierolniczych	18

^a Całkowita suma przekracza 100% ze względu na możliwe kombinacje kryteriów.

Źródło: Analiza autora

Francuska definicja obszarów miejskich z 1962 roku oparta na Z.P.I.U. (Zone de peuplement industriel et urbain – Przemysłowa i miejska strefa zaludnienia) uwzględniła stopniowo proporcję osób „aktywnych zawodowo poza rolnictwem” aż do spisu w 1990 roku, co pozostaje negatywnym przykładem miesza-

nia pojęć „wiejski/rolniczy”. Kryterium rolnicze jest nadal stosowane (oczywiście jako jedno z wielu) w Austrii, Belgii, krajach bałtyckich (podejście administracyjne), Włoszech, Luksemburgu (definicja alternatywna) czy Norwegii (dawna definicja związana z gminą).

Z drugiej strony coraz częściej uwzględnianym kryterium jest bez wątpienia kryterium gęstości zaludnienia. Nie powinno się go mylić z kryterium prognozy wielkości jednostek rozliczeniowych, ponieważ nie skupia się ono bezpośrednio na koncentracji populacji, lecz na stosunku między rzeczywistą liczebnością populacji a zajmowanym przez nią terenem. W pewien sposób wraca więc do pojęcia przestrzeni, przypominając o znaczeniu odległości w koncepcji „obszarów wiejskich”.

Kryterium gęstości zaludnienia stosowane jest w kilkunastu krajach europejskich, na przykład w Portugalii, krajach skandynawskich i Holandii. W ostatnim z tych krajów Buurtes (skupiska adresów, podstawowa jednostka podatkowa) są klasyfikowane według przedziałów gęstości zaludnienia do 5 kategorii, od kategorii „o bardzo wysokim stopniu urbanizacji” do niewielkiego stopnia urbanizacji bądź terenu niezurbanizowanego. Następnie te kategorie są łączone na poziomie Gemeente (gmin), dużych i stale reformowanych jednostek, liczących obecnie ponad 33 000 mieszkańców. Nie budzi zdziwienia fakt, że kraj o tak wysokiej koncentracji ludności wybrał jako kryteria rozróżniające pojęcia „miasta” i gęstości zaludnienia.

Tym najmniejszym wspólnym mianownikiem posłużyła się również komisja geografii wiejskiej Międzynarodowej Unii Geograficznej pod przewodnictwem György ENYEDI w 1976 roku przy definiowaniu obszaru wiejskiego jako „obszaru o najmniejszej gęstości zaludnienia, gdzie wszystkie zjawiska występują w słabym nasileniu” [Bonnamour, 1993]³.

Oczywiście szczegóły kryteriów służących rozróżnieniu obszarów wiejskich od miejskich wykazują, że dominującym elementem jest wciąż próg populacji. Jego zaletą jest prostota, co sprawia, że odnosi się do niego 73% definicji, a w 45% przypadków jest to jedyne kryterium. Jednakże 39% państw uwzględnia również kryterium gęstości, a nawet w 9% przypadków ogranicza się tylko do niego. Dzieje się tak w krajach najgęściej zaludnionych, gdzie pojęcie wielkości nie pozwala opisać rozległych konurbacji, które wykraczają poza podziały administracyjne. Pojęcie gęstości zaludnienia likwiduje wpływ podziału administracyjnego oraz łatwiej poddaje się obliczeniom niż kryterium aglomeracji czy ciągłości zabudowy, które również jest stosowane w celu pominięcia granic administracyjnych (34% przypadków).

Pojęcie gęstości zaludnienia wydaje się oddawać aktualny charakter polityki zagospodarowania obszarów wiejskich i wpływ modelu europejskiego na jej percepcję. Z tego powodu Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OCDE) od 1994 roku wybrała gęstość zaludnienia jako kryterium do studiów nad rozwojem wiejskim, określając ją jako pojęcie, „...które może być łatwo zro-

---

³ W oryginale: L'espace de plus faible densité de population ou tous les phénomènes se trouvent dilués (przyp. tłumacza).

zumiane przez użytkowników oraz łatwo obliczalne przy konstruowaniu wskaźników odnoszących się do obszarów wiejskich (...) niezależnie od kontekstu krajowego lub regionalnego” [O.C.D.E. 1994], natomiast Urząd Statystyczny EUROSTAT zaproponował typologię opartą na kryteriach gęstości w celu analizy terenów europejskich [EUROSTAT 1999]. Od 1997 roku Komisja Europejska (Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich) wspiera rozwiązanie przyjęte przez OCDE i oparte na gęstości, służące analizie obszarów wiejskich w Europie.

Należy też wspomnieć, że program LEADER+ Unii Europejskiej opiera się również na morfologicznej definicji obszaru wiejskiego, która uwzględnia gęstość zaludnienia, bowiem terytorium, dla którego można powołać Lokalną Grupę Działania musi liczyć między 10 a 100 000 mieszkańców, przy średniej zaludnienia nieprzekraczającej 120 mieszkańców na kilometr kwadratowy.

Rosnący sprzeciw wobec podejścia dychotomicznego

Pierwsze potoczne skojarzenie łączące się z terminem „wiejski” określa obszar wiejski jako „opozycję w stosunku obszaru miejskiego”, poprzez analogię do stwierdzenia, że „wieś jest przeciwieństwem miasta”⁴. Oznacza to, że intuicyjnie przyjmowana jest definicja dychotomiczna, gdzie jeden termin wyklucza drugi lub też gdzie pojęcie wsi definiowane jest jedynie negatywnie. O ile większość słowników potwierdza istnienie wspomnianej definicji minimalnej, o tyle wszystkie przyznają jednak, że jest ona w wielu aspektach niewystarczająca i należy ją doprecyzować.

Chodzi przede wszystkim o względność pojęcia: łatwo jest wyobrazić sobie, że dany obszar będzie prędzej zaklasyfikowany jako wiejski w kraju o dużej gęstości zaludnienia i spolaryzowanym poprzez gęstą sieć miast niż w kraju słabo zaludnionym i słabo zurbanizowanym. Dany obszar jest więc raczej w większym lub mniejszym stopniu wiejski niż zdecydowanie wiejski lub miejski. Nade wszystko jednak trudność sprawia precyzja podziału: można się bowiem zgodzić, że na obszarach wiejskich zaludnienie jest rzadkie i występuje niewiele miejsc pracy powodujących koncentrację, jak na przykład przemysł produkcyjny na wielką skalę, usługi kulturalne czy handel trudno dostępnymi towarami. Mimo tego drugi sektor jest tam obecny i wspierany czasem przez przemysł lub dynamicznie działającą lokalną produkcję, dominuje zaś sektor trzeci, związany z administracją, turystyką lub zdrowiem i stanowi czasem siłę napędową rozwoju obszarów wiejskich [Chevalier 2005].

Bernard Kaiser bronił jeszcze istnienia „specyficznej tożsamości i wyobrażeń silnie łączonych z kulturą chłopską” [Kaiser 1993], lecz ten czynnik tożsamości wiejskiej nie wydaje się być związany z konkretną przestrzenią, a pomijając nieokreśloną przestrzeń, jaką jest obszar podmiejski, elementy miejskie występują nawet w łonie wsi. Być może wiejskość występuje częściej w wyidealizowanym i nostalgicznym wyobrażeniu mieszkańców miast niż w skojarzeniach jej mieszkańców.

---

⁴ P. George, G. Viers 1970, definicja znacznie rozszerzona w późniejszych wydaniach.

Wielu badaczy woli z tego względu postrzegać obszar wiejski jako zbiór koncepcji właściwych socjologii i sposobowi zamieszkiwania, niekoniecznie zaś jako przestrzeń precyzyjnie opisaną lub posiadającą obiektywne cechy fizyczne [Mathieu i Morel-Brochet 2001]. Wydaje się, iż niezależnie od tego, czy problem jest rozpatrywany pod kątem socjologii czy geografii, powinno się odejść od perspektywy dychotomicznej.

Na tym tle podniosły się głosy sprzeciwu wobec redukcji dwubiegunowej koncepcji miasto/wieś do powierzchniowej dychotomii, opowiadając się za kontinuum, czyli stopniowym przechodzeniem jednej przestrzeni w drugą: kontinuum „...zawiera w sobie różne poziomy aktywności społecznej i ekonomicznej, które są najwyższe na krańcu osi przedstawiającej miasto i najniższe na przeciwnym krańcu przedstawiającym wieś. Im bliżej krańca miejskiego kontinuum, tym bardziej intensywna i dominująca staje się działalność ludzka i produkcja przedmiotów przetworzonych; z kolei bliżej krańca wiejskiego intensyfikują się procesy ekologiczne i zasoby naturalne”⁵ [Moss 1990, za: Kaiser 1993].

Coraz rzadziej polega się na definicjach opartych na prostym kryterium prognozy populacji skupionej na danym obszarze. O ile wyznaczenie progów jest nadal konieczne do przeprowadzenia analizy, o tyle powinny one mieć możliwość doprecyzowania i uwzględnienia ewolucji wsi europejskiej. Dalsze stosowanie podejścia dychotomicznego w niektórych oficjalnych definicjach (48%) wskazywałoby na stosunkowo nieaktualną wizję obszarów wiejskich, ich funkcjonowania oraz specyfiki socjologicznej w momencie, gdy tendencja w definiowaniu zmierza w kierunku doprecyzowania i stopniowości (tabela 3).

TABELA 3. Kategorie obszarów wiejskich w oficjalnych definicjach w Europie

Rodzaje podejścia do pojęcia obszaru wiejskiego	Częstotliwość [%]
Dychotomiczne: przeciwstawienie kategorii wieś / miasto	48,0
Wprowadzenie kategorii pośredniej między wsią a miastem	34,0
Podejście stopniujące obie kategorie, z wieloma kategoriami wewnętrznymi	4,5
Podejście typologiczne łączące wiele kryteriów opisujących wieś	13,5

Źródło: Badania autora.

Z tego względu wiele państw (38,5%), aby uniknąć zbyt karykaturalnej wizji obszaru wiejskiego, zaczęło stosować jeden lub więcej pośrednich progów, tworząc w ten sposób kategorie obszarów „półmiejskich”/„półwiejskich”, „wiejskich zurbanizowanych”, „wiejskich podmiejskich”, a nawet „wiejsko-miejskich”, co zbliża podejście do pojęcia wsi do idei kontinuum. Dzieje się tak w Hiszpanii, Finlandii, Grecji, Włoszech i w Polsce. Inne kraje (13,5%) zaczęły stosować typologie uwzględniające wartość względną tworzonych przez nie

⁵ Teoria kontinuum była również rozwijana w pracach przede wszystkim R. Frankenberg (1966), *Communities in Britain: Social Life in Town and Country*, Penguin, Harmondsworth; por. I.R. Bowler (1991), *The Meaning of Rurality and the Need for Regional Rural Development*, in P. Brunet, *Le développement régional rural en Europe*, Université de Caen: 7–14, która to praca została napisana na podstawie D. Phillips i A. Williams (1984), *Rural Britain: a Social Geography*, B. Blackwell, Oxford.

klas, na przykład „obszar w dominującym stopniu wiejski” (Francja i Luksemburg), „gminy mało zurbanizowane” (Holandia), „strefy o przeważających cechach wiejskich” (Portugalia), „obszar wiejski o dużym zagęszczeniu” (Niemcy i Anglia). Odrzucenie przez naukę czysto dychotomicznego podejścia wydaje się wywierać skutki widoczne w nowych oficjalnych definicjach obszarów wiejskich.

TYOLOGICZNE PODEJŚCIE DO EUROPEJSKICH OBSZARÓW WIEJSKICH

Przedstawiony szkic ewolucji zaobserwowanej w definicjach oficjalnych nie jest jednak powszechny. Na kontynencie europejskim zaobserwować można 3 główne rodzaje definicji według typologii bliskiej rozwiązaniu przyjętemu przez Daniela Noin przy pomiarach zjawiska miejskości. Typologia ta rozróżnia podejścia „administracyjne”, „numeryczne” (lub morfologiczne) i „funkcjonalne”.

Konieczność wyjścia poza stosunek administracyjny do obszarów wiejskich

Pierwszy typ definicji obszarów wiejskich to definicje o charakterze „administracyjnym”, opierające się na statusie miejscowości „wiejskiej”, jaki nadawany jest społeczności o określonym zaludnieniu (34% zbadanych przypadków). Tego typu oficjalne podejście występuje przede wszystkim w byłych krajach socjalistycznych Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie pojęcia „miasta” i „wsi” łączyły się z atrybutami związanymi z administrowaniem danym terytorium.

Podejście to może pociągać za sobą pewne sprzeczności, bowiem zmiany demograficzne, ekonomiczne i społeczne jednostek zaludnienia nie są systematycznie odnotowywane przez administrację z powodu inercji samych instytucji i/lub inercji politycznej. W krajach stosujących tego typu definicje często „gmina wiejska” może liczyć ponad 10 000 mieszkańców, „miasto” natomiast nie przekroczy tysiąca⁶.

Dlatego też definicja administracyjna obszarów wiejskich nie jest definicją operacyjną, ponieważ opiera się na idealnej tautologii, gdzie za obszar wiejski uznaje się obszar tak zaklasyfikowany przez władze publiczne. Oznacza to również często wyznaczenie obszaru wiejskiego w sposób negatywny – wieś definiowana jest w odniesieniu do miasta, co traktowane jest jako ogólna norma, od której istnieją wyjątki. Ponadto we wspomnianym podejściu administracyjnym kryje się domyślna hierarchia, w której miasto stanowi normę, a nawet punkt odniesienia.

Z tego powodu niektóre państwa zrezygnowały zupełnie z podejścia admini-

⁶ Jest to przypadek Węgier, gdzie 9 gmin, określonych po prostu jako miejscowości (települések), liczy ponad 10 000 ludzi, którzy jednak zaliczani są zawsze do mieszkańców wsi. Z drugiej strony 43 „miasta” na Węgrzech (város) mają poniżej 5000 mieszkańców, z których najmniejsze, Zalakaros, liczyło według spisu z 2001 roku 1432 mieszkańców.

stracyjnego do pojęcia obszarów wiejskich. Dzieje się tak na przykład w Norwegii⁷ i Finlandii, gdzie każda gmina może obecnie skorzystać z tytułu „miasta”, jeśli uzna to za stosowne, i gdzie definicja nie opiera się na statusie. Znaczna liczba państw zachowała oficjalną rejestrację statusu „miasta” (od dawna jednak pozbawionego wszelkiego znaczenia politycznego czy statystycznego) i utworzyła nową równoległą definicję obszaru miejskiego i wiejskiego. Austria na przykład liczy wciąż oficjalnie 194 gminy posiadające status „Stadt”, lecz tytuł ten jest symboliczny od 1843 roku, a inna definicja statystyczna określa precyzyjnie obszar wiejski na skalę gminną, stosując próg 2000 mieszkańców skupionych w jednej miejscowości (Siedlungseinheit), co dowodzi, iż podejście morfologiczne przeważało nad arbitralnym administracyjnym.

Pozorna oczywistość podejścia morfologicznego

Definicja „morfologiczna” obszaru wiejskiego jest z punktu widzenia statystyki bardziej dokładna. W klasyczny sposób odwołuje się do maksymalnej rzeczywistej liczebności populacji zamieszkującej lub do progu zagęszczenia w ramach podstawowej jednostki zaludnienia, czy to fizycznej (osada, miasteczko), czy administracyjnej (gmina, jednostka mniejsza od gminy). Zasada ta jest z pozoru prosta, lecz jej praktyczne zastosowanie jest często złożone.

Definicja może bowiem opierać się dodatkowo na kryterium oddalenia od centrów miejskich. Szkocja na przykład stosuje pojęcia odległości/czasu dojazdu do zaklasyfikowania miejscowości (*settlements* – zwarte skupienia adresów liczące 500 i więcej mieszkańców) jako wiejskie. Stąd miejscowości liczące mniej niż 3000 skupionych w granicach mieszkańców określane będą jako wiejskie, lecz rozróżnia się wieś „dostępną” (*accessible rural*) od wsi „odległej” poprzez oddalenie o 30 lub więcej minut drogi od miejscowości liczącej ponad 10 000 mieszkańców. Wieś „bardzo odległa” oddalona jest o ponad godzinę drogi od takiej miejscowości. Niemcy i Portugalia stosują zaś do określenia obszarów wiejskich kryterium bezpośredniego sąsiedztwa z aglomeracją.

Anglia i Walia stosują jedynie obserwacje satelitarne, nakładając na zdjęcia siatkę dzielącą teren na kwadraty o boku 100 m. Następnie obliczana jest gęstość zaludnienia i istniejące budynki, po czym każdy kwadrat przyporządkowywany jest przez SIG (System Informacji Geograficznej) odpowiedniej kategorii obszaru wiejskiego w zależności od wyniku serii algorytmów, uwzględniających kombinacje logiczne progów zagęszczenia i odległości między kwadratami. Ponowne dopasowanie do podziału administracyjnego jest ostatnim etapem umożliwiającym czytanie mapy.

Jest to więc definicja niezależna od statusu administracyjnego badanej jednostki zaludnienia. Obszar wiejski jest wyznaczany bezpośrednio poprzez obliczenia dokonywane przez centralne urzędy statystyczne. Nie ma uprzednio ustalo-

---

⁷ Dekretem z dnia 25.09.1992 roku zniesiono w Norwegii rozróżnienie pomiędzy *bykommuner* (miasta) a *herredskommuner* (gminy wiejskie) i ustanowiono nową definicję na poziomie miejscowości [Law 2005].

nego znaczenia administracyjnego ani politycznego, jest przede wszystkim kategorią analityczną stworzoną na potrzeby obliczeń lub przyszłych projektów dotyczących terenu. Definicja morfologiczna pociąga za sobą ponadto domyślną równość statusu między jednostkami zaludnienia, niezależnie od ich wiejskiego lub miejskiego charakteru. Ta bardzo klasyczna definicja jest najbardziej rozpowszechniona w Europie: 72% badanych państw stosuje ją wyłącznie lub częściowo (tabela 4).

TABELA 4. Główne rodzaje oficjalnych definicji obszarów wiejskich w Europie

Rodzaje podejścia do pojęcia obszaru wiejskiego	Częstotliwość ^a [%]
Administracyjne: definicja opierająca się na statusie miejscowości miejskich i wiejskich	34
Morfologiczne: określanie obszaru wiejskiego na podstawie kryteriów zaludnienia	72
Funkcjonalne: definiowanie obszaru wiejskiego na podstawie kryteriów aktywności	25

^a Całkowita suma przekracza 100% ze względu na różnorodność definicji stosowanych przez niektóre państwa. Źródło: Badania autora.

Definicja ta jest jednak warunkowa, gdyż opiera się na określeniu progów, których wysokość zmienia się bardzo w zależności od kraju: pod uwagę trzeba wziąć gęstość zaludnienia, jego zwarty lub rozproszony charakter oraz ponadto ewentualne lokalne koncepcje wsi. Pojawiają się pytania: czy obszar wiejski może być zagęszczony? Do jakiego momentu zabudowa może być określana jako skupiona? Jaka minimalna liczba mieszkańców nadaje gminie charakter miejski? Różnorodność przytoczonych progów jest symptomatyczna i świadczy o wielości przyjętych znaczeń słowa „wiejski” i socjologii związanych z nim wyobrażeń.

Miejscowość⁸, podstawowa jednostka zaludnienia w ramach gmin, jest traktowana jako miasto, jeśli liczy powyżej 200 mieszkańców mieszkających w skupieniu. W Danii, na Islandii, w Finlandii, Szwecji (kryterium ciągłości do 200 m między zabudowaniami) czy Norwegii (kryterium 50 m). Wymóg precyzyjnie określonej odległości wydaje się zrozumiały, zważywszy na słabą gęstość zaludnienia w tych krajach. Z kolei we Włoszech lub Chorwacji granica przebiega przy 10 000 mieszkańców, lecz w tym wypadku miejscowości są znacznie większe niż w Skandynawii. Gminy włoskie (*comuni*) i chorwackie (*općina*), służące wyliczeniom dotyczącym obszarów wiejskich, liczą odpowiednio średnio 6954 i 8127 mieszkańców⁹.

Pozostałe progi to 400 mieszkańców w Albanii (rozdzielenie między *qytete* – miastami, a *fshatra* – wsiami, wewnątrz gminy), 1500 w Republice Irlandii na

⁸ Skandynawska „miejscowość” (*tätort* w Szwecji, *grunnkretser* w Norwegii, *taajamat* w Finlandii, *sogne* w Danii) jest podstawowym skupiskiem adresów w ramach gmin administracyjnych, których populacja ustalana jest za pomocą sieci GPS. Miejscowość tworzy „jądro miejskie” (*byggdarkjarnar* na Islandii), jeśli liczy więcej niż 200 mieszkańców. Proporcja istniejących na terenie gminy jąder miejskich pozwala wyróżnić „gminy miejskie” i „gminy wiejskie”. Z kolei w Finlandii gmina uważana jest za wiejską, jeśli poniżej 60% jej mieszkańców mieszka w jądrach miejskich, a główna miejscowość gminy liczy mniej niż 4000 mieszkańców, żyjących w skupisku.

⁹ Należy jednak ostrożnie podchodzić do pospiesznych i przesadzonych wniosków o rzekomej niejednorodności progów wyznaczających obszary wiejskie w Europie. Tak znaczna amplituda

międzygminną skalę DED (okręgów), 2000 skupionych mieszkańców w Hiszpanii i w Austrii, która to liczba wyznacza „gminy” wiejskie (odpowiednio *municipios* i *Gemeinden*) i od 4500 do 5000 mieszkańców w Irlandii Północnej (skala *wards*, parafii). Przykłady można by mnożyć: różnorodność podziałów, kombinacje przyjętych progów czy skal mogą jednak mylić, a w każdym razie przeszkadzać w szybkim porównaniu.

Progi wyznaczające obszar wiejski stanowią temat do dyskusji wykraczający poza zwykłe znaczenie statystyczne, pokazują bowiem koncepcje różnych państw dotyczące optymalnej wielkości zbiorowości lokalnych oraz ich podstawowego wyposażenia, wszystko w zależności od lokalnej struktury zaludnienia, która mocno wpływa na znaczenie takich czynników, jak: odległość, zagęszczenie i koncentracja, w odniesieniu do pojęcia obszaru wiejskości.

Próby podejścia funkcjonalnego do zjawiska wiejskości

Istnieją również definicje „funkcjonalne”, opierające się na różnych kryteriach socjoekonomicznych ocenianych jako reprezentatywne dla obszaru wiejskiego, takich jak mała liczba skupionych miejsc pracy, ograniczone migracje wahałkowe do ośrodka będącego skupiającego miejsca pracy, a nawet brak wyższych funkcji produkcyjnych, usługowych lub administracji publicznej w danej jednostce zaludnienia. Jest to nowy typ definicji, który jeszcze nie zdążył się rozpowszechnić (stanowi 25% badanych przypadków), zwłaszcza gdy definicja dotyczy jedynie funkcji. Radykalnego wyboru dokonał tu INSEE (Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques) przy okazji spisu w 1990 roku, wprowadzając „ośrodki wiejskie” i „strefy z przewagą terenów wiejskich”, które to kryteria opierały się wyłącznie na koncentracji miejsc pracy i migracji wahałkowych wokół ośrodka centralnego. Zasadę tę przejęły Luksemburg i Austria, dostosowując progi do swoich terytoriów.

W większości przypadków jednak podejście funkcjonalne stanowi raczej dopełnienie definicji morfologicznych. We Włoszech definicja obszaru wiejskiego opiera się na typologicznym połączeniu około dziesięciu różnych kryteriów funkcjonalnych i morfologicznych, takich jak: liczba gospodarstw rolnych, zagęszczenie, skupienie populacji, powierzchnia zabudowana *comuni* (gmin), które definiują „gminy wiejskie” i „półwiejskie” (ISTAT) oraz nowe *distretti rurali* (dystrykty wiejskie, IN-SOR)¹⁰. W Belgii w celu odróżnienia obszarów wiejskich od „miejskich kompleksów mieszkaniowych” i „stref migracji pracowników wahałkowych” brane są pod uwagę migracje wahałkowe osób pracujących i uczących się, wskaźniki wzrostu powierzchni zabudowanych i populacji, zagęszczenie, liczba osób pracujących aktyw-

---

progów jest spowodowana faktem, że zastosowane podstawowe jednostki obliczeniowe są bardzo niejednorodne. Jeśli natomiast odnieść wszystkie zastosowane progi do średniego rozmiaru jednostek obliczeniowych, których progi te dotyczą, to widać znaczną korelację statystyczną ($r^2 = 0,73$) między oboma kryteriami. Jest to mimo wszystko znak pewnej ogólnej zgody co do stopnia rozproszenia lub słabości zaludnienia, które w Europie stanowią o nazwaniu obszaru wiejskim.

¹⁰ „Dystrykty wiejskie i rolno-spożywcze” ustanowione na mocy ustawy nr 228/2001 o położeniu i modernizacji sektora rolnego są narzędziami interwencji publicznej służącymi zagospodarowaniu przestrzennemu, rolnictwu i promocji terenów na wzór włoskich dystryktów przemysłowych. Od 2003 roku są tworzone stopniowo w każdej prowincji.

nie w rolnictwie [van der Haegen i in. 1996]. W Szwajcarii wreszcie, by określić dany obszar jako wiejski musi wystąpić kumulacja wielu kryteriów. Są to: maksymalny próg populacji w gminie (10 000 mieszkańców), maksymalne zagęszczenie (150 mieszkańców na kilometr kwadratowy), koncentracja miejsc pracy (do 2000), maksymalny wskaźnik pracowników migrujących wahałowo (33%) oraz brak ciągłej zabudowy łączącej z jakąkolwiek aglomeracją, liczącą ponad 20 000 mieszkańców.

W Słowenii z kolei od 2001 roku rozmiar *naselje* (miejscowości, na skalę jednostek mniejszych niż gmina) zależy od liczby miejsc pracy i ewentualnych funkcji administracyjnych, które to kryteria odróżniają strefy miejskie od miejscowości „nie-miejskich” (*nemestna naselja*), który to ciekawy eufemizm odpowiada znaczeniowo obszarom wiejskim.

Podjęcie funkcjonalne zależy oczywiście w dużym stopniu od kraju. Kryteria funkcjonalne, które pozwalają wyróżnić obszary wiejskie, zależą od wyborów politycznych i kulturowych właściwych każdemu państwu. Pomimo tego można zaobserwować globalną tendencję, polegającą na uwzględnieniu stosunków socjoekonomicznych między miejscowością a okoliczną strukturą zaludnienia, w szczególności poprzez wyliczanie koncentracji i migracji związanych z zatrudnieniem. W ten sposób określa się raczej „kontekst wiejski” niż dokładne rozgraniczenie gmin o takim charakterze. Obszar wiejski definiowany jest wieloaspektowo i odnosi się do regionu i jego ścisłych związków z miastem, ma podstawę socjoekonomiczną, a nie czysto fizyczną.

Historycznie rzecz ujmując, nastąpiły po sobie trzy zasadnicze rodzaje definicji, które czasem łączyły się ze sobą, tworząc liczne „hybrydy” i nawarstwienia z konkurencyjnych względem siebie idei wiejskości. Ewolucja chronologiczna związana jest z udoskonalaniem narzędzi statystycznych, lecz również uwzględnia ewolucję funkcjonowania obszarów wiejskich, wyrażającą się poprzez stopniową integrację z regionalnym, a nawet krajowym obrotem gospodarczym. Jest to również wyraz zwiększonego zainteresowania obszarami wiejskimi przez państwo. Determinujący jest tu wkład geografii gospodarczej, gdyż razem z definicją funkcjonalną obszarów wiejskich wprowadzono pojęcia stref wpływu, sieci decyzyjnych czy zagłębi siły roboczej.

Trzeci rodzaj definicji wydaje się więc odzwierciedlać niedawne ewolucje podejścia do obszarów wiejskich, definicje funkcjonalne bowiem świadczą o potrzebie precyzji w analizie przestrzennej i uwzględnieniu wielości kryteriów różnorodnych obszarów wiejskich, a w szczególności ich funkcjonowania w globalnej gospodarce.

Jednocześnie każdy kraj ewoluuje we własnym rytmie. Rzut kartograficzny trzech podstawowych koncepcji pokazuje, że istnieją liczne, wyraźne regionalne odrębności w przedstawianiu obszarów wiejskich (rysunek 1).

Podsumowując, nie istnieje jedyna definicja obszarów wiejskich. Każdy kraj, a nawet każdy organizm wyznaczający normy dla obszarów wiejskich posiada własną wizję tego pojęcia zależną od intencji, co każdorazowo określa odmienne progi, kryteria i skalę zastosowania. Można jednak widzieć w tym odzwierciedlenie struktury zaludnienia, sposobu zarządzania terytorium, preferencji politycznych. Zestawiając trzy główne rodzaje definicji i różne sposoby przedsta-

- Legenda:
- A podejście administracyjne do pojęcia obszaru wiejskiego (spadek po socjalizmie)
  - A/M wariant: wprowadzenie kryteriów statystycznych, podejście zachowuje jednak charakter administracyjny
  - M podejście klasyczne oparte na populacji jednostek administracyjnych
  - M definicja oparta na podstawowych jednostkach fizycznych zaludnienia
  - M podejścia bazujące raczej na kryterium zagęszczenia niż koncentracji
  - M/F typologie o charakterze regionalnym i funkcjonalnym uwzględniające migracje związane z miejscem pracy
- *Obszar zakreślony – liczne definicje konkurencyjne lub logiczne połączone

Źródło: Krajowe Urzędy Statystyczne [2005], organizacje zajmujące się rozwojem obszarów wiejskich [2005], Eurostat [2004], Law [2003], Bazy GISCO i Arctique [2003], ONZ [2003], UNECE [2003], Moriconi-Ebrard [2002], Houillon, Thomsin [2000], OECD [1994].

RYSUMEK 1. Geografia oficjalnych definicji obszarów wiejskich w Europie (opracowanie własne)

wiania obszarów wiejskich, można także ukazać różne, stojące za tym decyzje metodologiczne (tabela 5). Krytyka zastosowanych kryteriów rzuca światło na polityczne znaczenie przypisywane obszarom wiejskim i ich zagospodarowaniu.

WNIOSKI

Pomijając różnorodność przypadków, suma pragmatycznych doświadczeń każdego narodu w wypracowaniu definicji wiejskości pozwala zaobserwować globalną wizję sposobu, w jaki postrzegany jest dziś obszar wiejski. W perspektywie integracji obszarów wiejskich i polityki europejskiego rozwoju terytorialnego definicje łączą się czasem, ukazując ewolucję metod analizy wiejskości.

Wydaje się, że narzucający się rodzaj koncepcji obszarów wiejskich, wspomagany postępowaniem technik statystycznych i analizy przestrzennej, ma naturę stopniową i względną, czasem typologiczną i funkcjonalną, o charakterze coraz bardziej regionalnym. W żadnym przypadku koncepcja ta nie jest dychotomiczna, odrzuca kryterium populacji aktywnej w sektorze nierolniczym, wprowadza natomiast chętnie kryterium zagęszczenia ludności i opiera się na zasadzie przeskalowania. W ten sposób obok koncepcji poszczególnych państw wydaje się powstawać model pojmowania obszaru wiejskiego, który wpływa w bardzo konkretny sposób na przyszłą europejską definicję wsi.

TABELA 5. Synteza różnych rodzajów definicji obszarów wiejskich, ich cechy oraz wiążące się z nimi wyobrażenia i działania

Wyszczególnienie	Definicja administracyjna	Definicja morfologiczna	Definicja funkcjonalna
Zastosowanie dychotomii wiejski / miejski	Często Kategorie pośrednie występują rzadko	Zmiennie Kategorie pośrednie występują często	Nie Typologia stopniowa i kategorie względne
Zastosowanie kryteriów statystycznych	Fakultatywnie Wewnętrzna decyzja administracji	Wielkość i/lub zagęszczenie Czasem kryteria łączone	Liczne Kryteria łączone są niemal regułą
Poziom zastosowania definicji	Lokalny Podział administracyjny obowiązkowy	Lokalny lub lokalny w skali mikro Podział administracyjny fakultatywny	Lokalny lub regionalny Podział administracyjny fakultatywny
Uwzględnienie funkcji przy definiowaniu obszaru wiejskiego	Nie Lub rola administracyjna gminy	Nie Lub w połączeniu z definicją funkcjonalną	Tak Praca poza rolnictwem. migracje wahadłowe. sektor trzecii indukujący
Dominujące postrzeganie wiejskości	Przestrzeń nie jest zarządzana terytorialnie funkcja produkcyjna zarządzanie centralne	Zabudowa rozproszona słaba gęstość zaludnienia oddalone od siebie aglomeracje	Rozproszenie miejsc pracy, rozliczne funkcje ekonomiczne i społeczne, oddalenie o charakterze ekonomicznym od aglomeracji
Polityka zagospodarowania przestrzennego	Polityka pomocy sektorowej, rolnej i zwłaszcza socjalnej	Specyficzna polityka zagospodarowania związana z marginalizacją	Zintegrowana polityka zagospodarowania, pomoc w rozwoju lokalnym

Źródło: Badania autora.

BIBLIOGRAFIA

- A Typology of Rural areas in Europe*, 1999. Ed. F. Boscacci. Ecole Polytechnique, Milan.
- Ballas D., Kalogersis T., Labranidis L., 2003: *A Comparative Study of Typologies for Rural Areas in Europe*. EARS proceedings 4, University of Leeds.
- Bański J., Stola W., 2002: *Transformation of the Spatial and Functional Structure of Rural Areas in Poland*. Studia Obszarów Wiejskich 3. Changes in the European Rural Space: Processes and Prospects, IGiPZ, PTG/PAN, Warszawa.
- Bibby Str., Sheperd J., 2002: *Developing a new classification of Urban and Rural areas for Policy purposes.*, DEFRA/INS, Londres.
- Bonnamour J., 1993: *Geographie rurale, position et méthode*. Masson, Paris.
- Bontron J.-C., Cabanis S., 1993: *Essai de typologie socio-économique des cantons français*. SEGESA / DATAR, Paris.

- Bowler I.R., 1991: *The Meaning of Rurality and the Need for Regional Rural Development*. In: *Le développement régional rural en Europe*. Éd. Str. Brunet. Université de Caen: 7–14.
- Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, 1994. *Raumordnungsbericht 1993*. Bonner Universitäts-Buchdruckerei, Bonn.
- Český Statistický Úřad (ČSU), 2004. *Districts of the Czech Republic 2003*, Prague.
- Chevalier P. 2005: *Activités tertiaires et dynamiques rurales*. *Annales de géographie* 641: 27–48.
- Commission Européenne, 2003. Meta-dane bazy GISCO na http://eusoiils.jrc.it/gisco_dbm/dbm/home.htm i bazy Europe des Populations : www.articque.com
- Commission Européenne, 2004. *Proposal for a Council Regulation on support to Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development*. Bruxelles. Staff Working Document, SEC 931.
- EUROSTAT, 1999: *Les zones densément peuplées dans l'Union européenne: essai de délimitation et de caractérisation des unités urbaines*. Statistiques en bref n°CA-DN-99-002, Luxembourg.
- George P., Viers G., 1970: *Dictionnaire de géographie*. P.U.F., Paris.
- Henkel G., 2004: *Der ländliche Raum, Gegenwart und Wandlungsprozesse seit der 19. Jahrhundert in Deutschland*, Borntraeger/Teubner coll. Studienbücher der Geographie, Berlin.
- Houée P., 1996: *Les politiques de développement rural, des années de croissance au temps d'incertitude*. INRA/Economica coll. Economie agricole et agro-alimentaire, Paris.
- Houillon V., Thomsin L., 2000: *Définitions du rural et de l'urbain dans quelques pays européens*. *Espace. Populations, Sociétés* 3: 195–200.
- Juillard E., 1961: *L'urbanisation des campagnes en Europe occidentale*. *Etudes rurales* 1: 18–33, et IDEM 1973: *L'urbanisation des campagnes*. *Etudes rurales*: 49–50
- Kaiser B., 1987: *Le regard des géographes français sur l'espace rural et les sociétés rurales*. *Revue des Pyrénées et du Sud-Ouest* 58, 4: 303–314.
- Kaiser B., 1990: *La renaissance rurale: sociologie des campagnes du monde occidental*. Armand Colin coll. „U” Sociologie, Paris.
- Law G., 2005: www.statoids.com/statoids.html – konsultacja w grudniu 2006 r.
- Mathieu N., 1990: *La notion de rural et les rapports ville/campagne en France, des années cinquante aux années quatre-vingt*. *Economie Rurale* 197: 35–41.
- Mathieu N., 1996: *Un parti pris méthodologique: la constante réflexion sur le concept de rural*. In: *Recherches de géographie humaine. Hommage au Professeur Charles Christians*. J.-Str. Donnay, C. Chevigne, Société géographique de Liege: 361–367.
- Mathieu N., 1998: *La notion de rural et les rapports ville/campagne en France, les années quatre-vingt-dix*. *Economie Rurale* 247: 11–20.
- Mathieu N., Morel-Brochet A., 2001: *Essai sur l'habiter: le rural à l'épreuve de la mobilité*. In: *Dynamique rurale, environnement et stratégies spatiales*. Éd. A. Berger. CNRS/Université Paul Valéry, Montpellier: 459–466.
- Moriconi-Ebrard F., 2002: *Geopolis, pour comparer les villes du monde*. Paris, Anthropos.
- Mormont M. 1996: *L'Europe et ses campagnes*. In: *Le rural comme catégorie de lecture du social*. Éd. M. Jollivet, N. Eizner. Presses de Sciences Po, Paris.
- Nagy-Kalamasz I., 2003: *The Creators of a Concept for small Regional Rural Development in Hungary*. *Eastern European Countryside* 9: 159–168.
- Noir D., 2001: *Géographie de la population*. Armand Colin coll. „U”, Paris.
- O.C.D.E., 1994: *Créer des indicateurs ruraux pour étayer la politique rurale*. Rapport du Programme de développement rural, Paris.
- O.N.U., 2001: *Demographic Yearbook*. Statistical Office of the Department of International Economic and Social Affairs, New-York.
- O.N.U., 2003: *World Urbanization prospects, change: Sources of data*, New-York.
- Pfuderer S., 2003: *Statistics on Rural Development and Household Income*. U.N.E.C.E. Agri Task Force 1, Geneve.
- Repenser les campagnes*, 2002. Éd. P. Perier-Cornet, DATAR, Éd. de l'Aube coll. Bibliothèque des territoires, La Tour d'Aigues.

- Rural-urbain: nouveaux liens, nouvelles frontières*, 2005. Éd. Y. Jean, G. Calenge. Presses universitaires de Rennes.
- Storti D., 2000 : *Tipologie di aree rurali in Italia*. Institut national d'economie agraire (INEA) coll. Studi e ricerca, Rome.
- Thomsin L., 2001: *Un concept pour le décrire: l'espace rural rurbanisé*. Rurality 9, Varia- [revue en ligne] – <http://rurality.revues.org/document250.html>.
- Van der Haegen H., van Hecke E., Juchtmans G., 1996: *Les régions urbaines belges en 1991*. Etudes statistiques 104, Institut national pour la statistique, Bruxelles.

WILL AN INTERNATIONAL DEFINITION OF A RURAL AREA IN EUROPE BE FORMULATED?

Abstract. Theoretical definition of rural areas constitutes a classical subject of academic studies in the field of geography. However, this definition also begins to assume the role of a more and more indispensable instrument that is used for the purpose of assessment of the policy of development of rural areas at the national and European level. The aim of this paper is to present a comparative review of the latest official definitions of a rural area that are used in over thirty European countries in order to characterise the most important divisions and criteria of application as well as the resulting, different typologies. Regardless of the theoretical exercise itself it seems that a certain international convergence begins to gradually surface in Europe in connection with the EU requirements pertaining to spatial development and the need to formulate the definition of gradual, regional, multi-scale and functional development of rural areas in Europe.

Key words: Europe, statistics, classifications, rural areas, development of rural areas